

УДК 631.16:338.124.4

К. А. Приб,

к. е. н., доцент, докторант, ННЦ "Інститут аграрної економіки"

УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ОСНОВ АНТИКРИЗОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Запропоновано основні напрями удосконалення організаційних основ антикризового регулювання в сільському господарстві. Обґрунтована доцільність створення Державної комісії з антикризового регулювання в сільському господарстві, розроблені основні положення її роботи, визначені цілі, задачі і функції, наведена структура, встановлені взаємовідносини з іншими суб'єктами регулюючого процесу.

The proposed of the basic directions of improving the organizational basis of anticrisis control in agriculture. Justified of expediency of creation of the State Commission for anticrisis Regulation in agriculture, develop an outline of its work, goals, objectives and functions, is given a structure and established relationships with other actors in the regulatory process.

Ключові слова: антикризове регулювання, сільське господарство, антикризові заходи, Державна комісія з антикризового регулювання в сільському господарстві.

Key words: anticrisis management, agriculture, anti-crisis measures, the State Commission for Anticrisis Regulation in agriculture.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Упродовж останніх двох десятиліть економіка України пережила виникнення і перебіг декількох фінансово-економічних криз. Їх наслідки були особливо руйнівними у сільському господарстві, що через специфіку діяльності та положення в економіці є більш уразливим порівняно з іншими галузями. Нині циклічність економічного розвитку та руйнівний вплив фінансово-економічних криз вимагають утворення ефективних механізмів стабілізації функціонування сільського господарства на засадах державного антикризового регулювання. У

зв'язку з цим актуальним є вирішення проблем, пов'язаних із визначенням сутності та механізмів реалізації антикризового регулювання як складової державної економічної політики, розробка і запровадження стабілізаційних програм, фінансового забезпечення антикризових заходів тощо.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ, З ЯКИХ ЗАПОЧАТКОВАНО РОЗВ'ЯЗАННЯ ДАНОЇ ПРОБЛЕМИ

Результати наукових досліджень щодо вирішення означених проблем широко представлені у сучасній науковій літературі у роботах М. Барановського, В. Бойко, М. Дем'яненка, М. До, С. Іванюти, О. Кожевіної, В. Кундіуса, О. Пав-

лова, П. Саблука, В. Цибок, Л. Чистоходової та інших. Більшість учених розглядають антикризове регулювання як складову політики держави, що являє собою комплекс нормативно-правових та організаційно-економічних заходів впливу на діяльність суб'єктів господарювання, покликаний захистити їх від кризових ситуацій, фінансового краху і банкрутства, створити умови для подолання уже наявних криз з найменшими негативними наслідками для всіх учасників економічних взаємин, забезпечити найдієвіші механізми ліквідації тих господарюючих суб'єктів, подальше функціонування яких неможливе або неефективне [1, с. 52; 2, с. 29]. Значна частка наукових розробок присвячена обґрунтуванню ефективних методів і механізмів антикризового регулювання в сільському господарстві. До основних з них відносять: прямі виплати товаровиробникам; державну фінансову підтримку окремих заходів, інвестиційних проектів і програм; податкові й митно-тарифних преференції; підтримку кредитного забезпечення й страхового захисту; оптимізацію ціноутворення; сприяння стабілізації галузевих і регіональних продуктових підкомплексів; інформаційну і консультативну підтримку; врегулювання зовнішньоекономічної діяльності та захист внутрішнього товаровиробництва; відродження сільських територій; формування дієвої системи контролю тощо [1, с. 16; 3; 44, с. 16—21; 5, с. 44; 6, с. 72; 7; 8].

ВИДІЛЕННЯ НЕ ВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧЕНА ОЗНАЧЕНА СТАТТЯ

Водночас у науковій літературі і практиці недостатньо уваги приділено проблемам удосконалення організаційних основ антикризового регулювання в сільському господарстві. Зокрема, не визначено інституцію, яка не лише виконуватиме основні регулюючі функції, а й забезпечить узгодження роботи усіх учасників регулюючого процесу, не розроблено її структуру, не обґрунтовано мету й завдання діяльності. Це ускладнює запровадження ефективної антикризової політики та знижує дієвість стабілізаційного впливу на сільське господарство, зумовлює неготовність галузі до роботи в умовах мінливої соціально-економічної динаміки.

З цих причин метою даного дослідження стало обґрунтування підходів до удосконалення організаційних засад антикризового регулювання в сільському господарстві. Завдання дослідження полягає в розробці пропозицій щодо утворення спеціальної державної інсти-

туції з антикризового регулювання в сільському господарстві, визначення мети і завдань її роботи, основних виконуваних функцій, організаційної структури, забезпечення взаємозв'язків з іншими суб'єктами регулюючого процесу.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Встановлено, що реалізація антикризового регулювання в сільському господарстві має покладатися на багатьох суб'єктів. Водночас для координації дій різних учасників регулюючого процесу доцільно створити спеціальний державний орган — Державну комісію з антикризового регулювання в сільському господарстві (далі — Державну комісію). Державна комісія, що складатиме основну ланку системи антикризового регулювання, має стати органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, який забезпечуватиме реалізацію державної аграрної антикризової політики. Основним принципом її функціонування має бути скорочення обсягу діяльності та сфер впливу у періоди економічної стабілізації й розвитку та їх розширення за умови виникнення або загрози фінансово-економічних криз й депресії в сільському господарстві. Тобто основна місія Державної комісії у стабільній ситуації зводиться до моніторингу й спостереження, а під час кризи — до активної законотворчої й регуляторної діяльності, координації, контролю.

Мета роботи Державної комісії полягає у створенні умов для розробки, реалізації й забезпечення ефективності антикризової політики держави в сільському господарстві, а основні завдання включають:

- участь у формуванні та реалізації державного антикризового регулювання в сільському господарстві;
- координацію діяльності органів виконавчої влади, пов'язаної з розробкою та реалізацією заходів щодо здійснення антикризового регулювання в сільському господарстві;
- сприяння забезпеченню фінансово-економічної, правової, технічної та інформаційної підтримки сільськогосподарських товаровиробників за умов виникнення й поширення криз.

На Державну комісію доцільно покласти виконання таких функцій:

- 1) здійснення моніторингу фінансово-економічного стану та результатів діяльності товаровиробників, умов і ефективності функціонування сільського господарства, тенденцій розвитку економіки країни та регіонів, міжна-

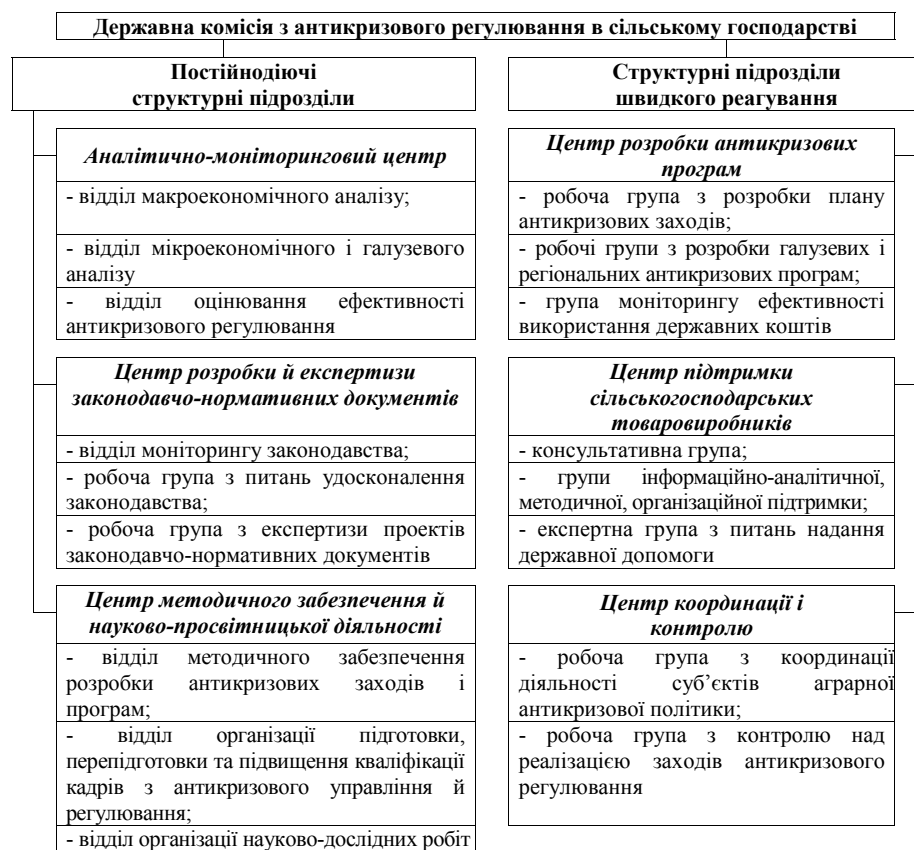

Рис. 1. Організаційна структура Державної комісії з антикризового регулювання в сільському господарстві

родних економічних процесів та ситуації на світовому аграрному ринку;

2) визначення ймовірності виникнення та поширення фінансово-економічних криз у сільському господарстві;

3) розробка пропозицій щодо удосконалення законодавчо-нормативних актів з питань реалізації державної аграрної антикризової політики;

4) розгляд та аналіз проектів законодавчо-нормативних актів регуляторного характеру, погодження або відхилення цих документів;

5) експертиза регуляторних законодавчо-нормативних актів та обґрунтування заходів і механізмів їх оптимізації з урахуванням соціально-економічних умов функціонування сільського господарства;

6) формування плану швидкого реагування на загрозу поширення фінансово-економічних криз у сільському господарстві, обґрунтування комплексу антикризових заходів;

7) здійснення методичного забезпечення державної антикризової політики в сільському господарстві та діяльності органів державної влади, пов'язаних з її реалізацією;

8) сприяння реалізації державної аграрної антикризової політики, забезпечення комплексного

сності та взаємоузгодження антикризових заходів;

9) розробка та реалізація державних цільових програм підтримки сільського господарства за умови фінансово-економічних криз чи загрози їх виникнення, а також проведення експертизи таких програм та підготовки пропозиції щодо виділення необхідних для реалізації зазначених програм матеріально-технічних ресурсів;

10) методичне забезпечення розробки регіональних та галузевих програм підтримки сільськогосподарських товаровиробників;

11) підготовка пропозицій щодо ефективного використання бюджетних та резервних коштів на фінансування антикризових заходів з підтримки

сільського господарства;

12) забезпечення інформаційно-аналітичної, методичної, організаційної та іншої підтримки сільськогосподарських товаровиробників у періоди поширення фінансово-економічних криз чи їх загрози;

13) координація діяльності органів державної виконавчої влади щодо запровадження антикризового регулювання в сільському господарстві;

14) контролю за реалізацією державної антикризової політики в сільському господарстві й виконанням антикризових заходів;

15) оцінювання ефективності антикризового регулювання й прогнозування перспектив розвитку сільського господарства;

16) участь у розробці проектів Державної програми економічного і соціального розвитку, Державного бюджету України і Програми діяльності Кабінету Міністрів України;

17) організація науково-дослідних робіт з питань формування й реалізації державної аграрної антикризової політики в сільському господарстві;

18) організація підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації кадрів у сфері антикризового управління і регулювання в сільському господарстві;

19) надання інформаційних та правових послуг, а також консультацій з питань державної аграрної антикризової політики в сільському господарстві.

Основу організаційної структури Державної комісії мають складати постійнодіючі підрозділи. Водночас доцільно забезпечити можливість її термінової реорганізації у періоди виникнення загрози чи поширення кризових явищ шляхом задіяння підрозділів швидкого реагування (рис. 1).

Структурними одиницями мають бути відділи і робочі групи. Функціонування відділів забезпечуватимуть фахівці і спеціалісти, що працюватимуть у Державній комісії на постійній штатній основі. На противагу ефективне функціонування робочих груп можливе лише за умови, коли поряд із роботою штатних працівників у них будуть залучатися сторонні спеціалісти, які є провідними фахівцями з окремих проблем регулювання сільського господарства та здійснення аграрної антикризової політики, зокрема представники наукових установ, суспільних організацій, об'єднань аграрних товаровиробників, сільськогосподарських підприємств, фінансово-кредитних установ, державних органів і організацій, у тому числі міністерств і відомств, податкової і митної служби, Антимонопольного комітету тощо.

Необхідно забезпечити активну співпрацю Державно комісії з іншими суб'єктами регулюючого процесу, як то комітетами Верховної Ради України, органами центральної виконавчої влади, зокрема з Міністерством аграрної політики та продовольства, обласними і районними державними адміністраціями, об'єднаннями товаровиробників, громадськими організаціями, науково-дослідними установами, органами статистики, аналітичними й рейтинговими агентствами, консалтинговими і дорадчими службами, банками, кредитними та іншими фінансовими установами, навчальними закладами й іншими суб'єктами регулюючого процесу. Така потреба зумовлена широким спектром вирішуваних робочими групами питань, що можуть бути пов'язані із податковими, митно-тарифними, кредитними, ціновими та іншими механізмами регулювання сільського господарства, розвитком інфраструктури й інвестиційно-інноваційних процесів, прямою державною фінансовою підтримкою тощо.

Як видно з рис. 1, на постійній основі до складу Державної комісії доцільно включити центри: аналітично-моніторинговий, роз-

робки й експертизи законодавчо-нормативних документів та методичного забезпечення й науково-просвітницької діяльності. Аналітично-моніторинговий центр має об'єднувати відділи: макроекономічного, мікроекономічного і галузевого аналізу, оцінювання ефективності антикризового регулювання.

Відділ макроекономічного аналізу покликаний здійснювати моніторинг економіко-соціальних процесів, які провокують виникнення зовнішніх для сільського господарства чинників криз. У процесі моніторингу слід враховувати, що загальні економічні тенденції відбиваються на інтенсивності й ефективності сільськогосподарського виробництва із певним лагом запізнення внаслідок специфіки функціонування галузі та тривалості операційного циклу. Тому завчасне виявлення зовнішніх загроз кризи утворює резерв часу на запобігання її негативному впливу. Об'єктом моніторингу відділу макроекономічного аналізу має стати загальна ситуація в економіці України та на світовому ринку. Поряд зі здійсненням власних досліджень фахівці відділу повинні активно вивчати оцінки і прогнози вітчизняних та зарубіжних експертів щодо ситуації в сільському господарстві та на аграрних ринках, причини її зміни та очікувані перспективи.

Завданням роботи відділу мікроекономічного і галузевого аналізу має стати визначення тенденцій виникнення та поширення кризових явищ у сільському господарстві, а також встановлення внутрішніх для галузі чинників дестабілізації. Задля цього необхідно вивчати індикатори функціонування сільського господарства в цілому по країні, у розрізі регіонів, галузей, підгалузей та окремих суб'єктів господарювання, виявляти й оцінювати вплив чинників, визначати очікувані перспективи, вивчати стан споживчого ринку та платоспроможного попиту, відповідність вироблюваної продукції вимогам споживачів, забезпеченість капіталом, розвиток нових технологій та технічну оснащеність, ефективність функціонування, експортний потенціал тощо.

У свою чергу, робота відділу оцінювання ефективності антикризового регулювання має спрямовуватися на аналіз здатності аграрної антикризової політики запобігти виникненню і поширенню фінансово-економічних криз у сільському господарстві, не допустити їх руйнівного впливу. В цілому, результати роботи моніторингового центру мають

формувати підґрунтя для функціонування усіх інших структурних одиниць Державної комісії.

Оскільки запровадження державної антикризової політики вимагає законодавчого закріплення її норм і механізмів, важливою ланкою функціонування Державної комісії має бути Центр розробки й експертизи законодавчо-нормативних документів. До його складу слід включити відділ та дві робочі групи. Фахівці відділу моніторингу законодавства мають працювати на постійній основі, їх завданням слід визначити вивчення й оцінювання впливу чинного законодавства на утворення умов стабілізації діяльності та розвитку сільського господарства, а також на можливості запровадження заходів антикризового характеру та забезпечення їх дієвості. До роботи груп з питань удосконалення законодавства та експертизи проектів законодавчо-нормативних документів доцільно залучати на тимчасовій основі сторонніх фахівців і експертів, що сприятиме максимальній оптимізації законодавчого забезпечення.

Центр методичного забезпечення та науково-просвітницької діяльності покликаний забезпечити наукове обґрунтування методів і механізмів аграрної антикризової політики та створити умови для підготовки кадрів з антикризового управління і регулювання в сільському господарстві. У свою чергу, робота відділу методичного забезпечення розробки антикризових заходів і програм має сприяти формуванню єдиних науково обґрунтованих підходів до визначення і планування антикризових заходів у сільському господарстві країни в цілому, окремих регіонів, галузей і підгалузей.

Оскільки управління сільськогосподарським підприємством, а також здійснення регулювання в сільському господарстві регіону чи окремих підгалузей за умов впливу криз мають свої особливості і потребують спеціальної підготовки і знань, Державна комісія повинна організувати підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації кадрів з антикризового управління й регулювання. Ця функція має виконуватися спеціалізованим відділом, фахівці якого розроблятимуть навчальні програми підготовки спеціалістів, визначатимуть навчальні заклади, що здійснюватимуть таку підготовку, встановлюватимуть основні вимоги до рівнів кваліфікації кадрів.

Перебіг соціально-економічних процесів

на селі, мінливість умов господарювання, постійні зміни ринкової кон'юнктури, а також особливості і неповторність кожної кризи вимагають постійного удосконалення форм і методів антикризового регулювання, що, в свою чергу, потребує проведення наукових досліджень з теорії, методології і практики запобігання негативному впливу та подолання наслідків криз. Наукові дослідження, за результатами яких розроблятимуться механізми антикризового регулювання в сільському господарстві, мають здійснюватися Державною комісією або за її дорученням науково-дослідними установами. Виконання цього завдання доцільно покласти на відділ організації науково-дослідних робіт.

Як зазначалося вище, структурні підрозділи групи швидкого реагування повинні функціонувати у ті періоди, коли виникає загроза або поширюється вплив криз на функціонування сільського господарства країни в цілому, окремих галузей, підгалузей чи регіонів. До складу цієї групи мають увійти центри розробки антикризових програм, підтримки сільськогосподарських товаровиробників, координації і контролю.

Центр розробки антикризових програм має стати основною структурною одиницею Державної комісії, що забезпечуватиме обґрунтування методів і механізмів боротьби із впливом фінансово-економічних криз. У його складі за необхідності слід утворювати робочі групи з розробки плану антикризових заходів у сільському господарстві чи галузевих і регіональних антикризових програм. Тип групи та склад її учасників цілком залежатиме від специфіки і особливостей поширюваної кризи. У тих випадках, коли запровадження антикризових заходів або усунення негативних наслідків впливу кризи на рівні держави, галузі чи регіону потребує державної фінансової підтримки, має формуватися група моніторингу ефективності використання бюджетних коштів, що покликана виконувати дві основні функції: 1) обчислення необхідних обсягів державної фінансової підтримки на здійснення антикризового регулювання; 2) аналіз ефективності витрачання бюджетних коштів. У процесі своєї роботи ця група має активно співпрацювати із робочою групою з контролю над реалізацією заходів антикризового регулювання, що покликана вирішувати питання доцільності розширення чи скорочення обсягів державної фінансової підтримки.

Робочі групи, що увійдуть до складу Центру підтримки сільськогосподарських товаровиробників, мають забезпечувати інформаційно-аналітичну, методичну, організаційну, консультативну та інші види підтримки аграрних підприємств за умов впливу кризи. Вони мають сприяти запровадженню антикризового управління сільськогосподарськими підприємствами, швидкому пристосуванню товаровиробників до ринкових умов, що змінилися під впливом кризи, налагодженню нових партнерських зв'язків, виходу на нові ринки збуту та споживачів, стабілізації матеріально-технічного постачання, активізації роботи інфраструктури тощо. У виключних випадках, коли сільськогосподарські товаровиробники, що займаються стратегічно важливими видами діяльності, претендуватимуть на отримання державної допомоги, може утворюватися експертна група, до компетенції якої належатиме розгляд і вирішення відповідних питань.

Центр координації і контролю з двома робочими групами у своєму складі має забезпечити вчасність і повноту реалізації антикризових заходів, їх взаємоузгодженість, ефективність. Його основною функцією має бути співпраця із державними органами і організаціями, які запроваджуватимуть окремі антикризові заходи.

Запропонована структура Державної комісії уможливить повне і вчасне виконання усіх її функцій, сприятиме запровадженню ефективного антикризового регулювання в сільському господарстві.

ВИСНОВКИ

Для забезпечення дієвого антикризового регулювання в сільському господарстві необхідно удосконалити організаційні основи його реалізації. Задля цього слід створити Державну комісію з антикризового регулювання, метою роботи якої стане формування умов для розробки, реалізації й забезпечення ефективності антикризової політики держави в сільському господарстві. Вказана інституція виконуватиме функції моніторингу і аналізу економічної динаміки, законотворення, розробки і реалізації антикризових програм, підтримки товаровиробників, методичного й наукового супроводу стабілізаційних процесів, координації і контролю за роботою усіх суб'єктів регулюючого процесу. Основним принципом функціонування Державної комісії, який забезпечуватиметься особливостями організаційної структури, має бути скорочен-

ня обсягу діяльності та сфер впливу у періоди економічної стабілізації та їх розширення за умови виникнення або загрози фінансово-економічних криз.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку полягають у необхідності обґрунтування комплексу антикризових заходів у сільському господарстві та поєднанні їх у спеціальних стабілізаційних програмах. Крім того, актуальною є розробка внутрішніх щодо сільськогосподарських підприємств механізмів стабілізації шляхом формування системи антикризового управління на рівні господарюючих суб'єктів.

Література:

1. Кожевина О.В. Антикризисное регулирование и управление как механизмы преодоления неплатежей в АПК региона: монография / О.В. Кожевина, В.А. Кундиус. — Барнаул: Изд-во Алт. ун-та, 2000. — 201 с.

2. Бойко В.А. Стратегия и тактика антикризисного регулирования и управления деятельностью сельскохозяйственных организаций / В.А. Бойко, Л.И. Чистоходова. — М.: Изд-во МГОУ, 2008. — 189 с.

3. Барановський М. Депресивні аграрні території України: методичні підходи до ідентифікації, практичні результати / М. Барановський // Економіка України. — 2006. — № 11. — С. 70—76.

4. До М.В. Государственное регулирование сельскохозяйственных предприятий в предкризисном состоянии / М. В. До // Ученые записки экономического факультета ЯГСХА: экономическая наука — якутскому селу: Сб. науч. трудов. Вып. 1 / Отв. ред. канд. филос. наук, доцент А.Г. Пудов. — Якутск: Изд-во Якутского ун-та, 2003. — 31 с.

5. Павлов О. Парадигма сільського розвитку / О. Павлов // Економіка України. — 2006. — № 7. — С. 41—48.

6. Цибок В.О. Бюджетна підтримка сільськогосподарських підприємств України за рахунок спеціального режиму справляння ПДВ / В.О. Цибок // Фінанси України. — 2005. — № 12. — С. 71—79.

7. Іванюта С.М. Антикризові заходи в підприємствах АПК / С. М. Іванюта. — Полтава: ПДАА, 2003. — 300 с.

8. Державна політика фінансової підтримки розвитку аграрного сектору АПК / [Дем'яненко М.Я., Саблук П.Т., Скупий В.М. та ін.]; за ред. М. Я. Дем'яненка. — К.: ННЦ ІАЕ, 2011. — 372 с.

Стаття надійшла до редакції 21.05.2012 р.